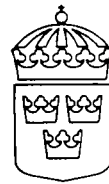

Lagutskottets betänkande

1988/89:LU34

Upphovsrätt och datorprogram

1988/89
LU34

Sammanfattning

I betänkandet behandlas proposition 1988/89:85 om upphovsrätt och datorer, vari föreslås att upphovsrättslagen förtydligas så att det klart framgår att den gäller för datorprogram. Vissa särskilda regler om skyddet för datorprogram föreslås också. Sålunda skall bl.a. rätten att kopiera datorprogram för enskilt bruk vara begränsad i vissa avseenden.

Vidare behandlas fyra med anledning av propositionen väckta motioner (tre m och en vpk).

I ärendet har inkommit skrivelser från Sveriges industriförbund och Svenska arbetsgivareföreningen, Tidningarnas arbetsgivareförening och Svenska tidningsutgivareföreningen, Småföretagens riksorganisation, Svenska bokförläggareföreningen och Föreningen Sveriges läromedelsproducenter samt från Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd.

Företrädare för justitiedepartementet, Flygtekniska försöksanstalten, försvarets civilförvaltning, universitets- och högskoleämbetet, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges industriförbund, Tidningarnas arbetsgivareförening, Svensk programvaruindustri samt TCO har inför utskottet framfört synpunkter på propositionen och motionerna såvitt gäller frågan om upphovsrätt till datorprogram i anställningsförhållanden.

Utskottet tillstyrker bifall till propositionen. Beträffande frågan om rätten till datorprogram i anställningsförhållanden hemställer utskottet att riksdagen med anledning av ett motionsyrkande (m) godkänner vad utskottet anfört och avslår övriga motionsyrkanden i frågan i den mån de inte tillgodoses härigenom. Övriga motionsyrkanden avstyrks av utskottet.

Till betänkandet har fogats en reservation (vpk) beträffande utlåning m.m. av datorprogram.

Propositionen

I proposition 1988/89:85 föreslår regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet att riksdagen antar ett i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

Lagförslaget har intagits i bilaga till betänkandet.

1988/89:L15 av Allan Ekström (m) vari yrkas att riksdagen godtar det i proposition 1988/89:85 framlagda förslaget med den ändringen att det införs en ny paragraf med följande lydelse: "Upphovsrätten till datorprogram som tillkommit i anställningsförhållande övergår till arbetsgivaren, om inte annat avtalats."

1988/89:L16 av Rune Rydén (m) vari yrkas

1. att riksdagen beslutar att en presumptionsregel innebärande att rätten till datorprogram i anställningsförfarande övergår till arbetsgivare om inte annat avtalats infogas i upphovsrättslagen.

2. att riksdagen beslutar att kopiering av program som en person använder i sitt arbete skall vara tillåten i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:L17 av Elisabeth Persson m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen avslår regeringens förslag till ändring av 23 § i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

1988/89:L18 av Göthe Knutson (m) vari yrkas

1. att riksdagen med avslag på propositionens förslag om ändring av 1 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk antar följande tillägg av ett nytt, tredje stycke till nämnda paragraf: Lagen gäller för datorprogram, om upphovsrätten till samma slag av verk producerat utan användning av datorer eller datorprogram skulle ha omfattats av denna lag.

2. att riksdagen antar följande lydelse av 9 § första stycket: Författningar, beslut av myndighet, av svensk myndighet avgivna yttranden, av tjänsteman vid myndighet inom tjänsten konstruerade datorprogram för myndighetsutövning samt officiella översättningar av sådana texter äro icke föremål för upphovsrätt.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att hittills i rättstillämpningen förutsatt presumptionsregel om att upphovsrätten till datorprogram tillkommer arbetsgivaren inte skall anses ha upphävts eller på annat sätt ha förändrats genom de föreslagna ändringarna i lagen om upphovsrätt.

4. att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag som harmoniserar svensk lagstiftning om arbetsgivarens upphovsmannarätt till datorprogram med de riktlinjer som gäller inom EG.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om rätten till i statlig myndighets regi framtagna datorprogram, exempelvis systemen SPAR och KOM.

Utskottet

Allmänna överväganden

Upphovsrättslagen ger den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk en tidsbegränsad rätt att dra ekonomisk nytta av verket och ett visst ideellt betonat inflytande över hur och i vilka sammanhang det används. Har flera

medverkat vid tillkomsten av det skyddade verket har var och en av dem upphovsrätt. Upphovsrättslagen bygger liksom motsvarande lagar i de andra nordiska länderna på internationella konventioner.

Begreppen litterärt och konstnärligt verk i lagen är mycket vidsträckta. Till litterära verk räknas bl.a. skönlitteratur och beskrivande framställningar i ord såsom vetenskapliga arbeten och handböcker. Som konstnärliga verk räknas i princip alla de former, i vilka verk skapas i syfte att nå en konstnärlig verkan, t.ex. i bild, rörelse eller toner.

För att en produkt över huvud taget skall anses som ett verk och därmed komma i åtnjutande av skydd enligt lagen måste den ha en viss originalitet eller vad man brukar kalla verkshöjd. Kravet på verkshöjd brukar uttryckas så, att en produkt är ett verk, om den praktiskt sett inte har kunnat framställas av två personer oberoende av varandra. Utanför skyddet faller idéer och uppslag som flera kan tänkas komma på, vanliga nyhetsmeddelanden, vardagliga samtal, enklare nyttoföremål och andra prestationer av rutinmässig eller alldaglig karaktär.

Ett litterärt eller konstnärligt verk kan framträda i många olika former. Det kan vara fixerat på ett materiellt underlag, dvs. i ett exemplar. Exemplar av verket är inte blott en bok eller en målning som kan ge en omedelbar upplevelse av verket, utan också en grammfonskiva, en filmremsa, en trycksats, en matris osv., som endast medelbart kan ge en sådan upplevelse. Verket kan också framträda i obeständig form, t.ex. i uppläsarens ord, i tonerna av ett musikstycke, i bilden på filmduken eller televisionsskärmen. Alla former vari verket framträder faller inom dess skyddssfär, även bearbetningar.

Upphovsrätt uppkommer utan några formaliteter, så snart som upphovsmannen har givit det skapade verket en form så att det på något sätt kan upplevas av någon annan. En sådan uppkommen, ursprunglig upphovsrätt kan endast tillkomma den fysiska person som skapat verket. En juridisk person kan alltså inte vara upphovsman men kan förvärva de ekonomiska rättigheterna till verket från dess skapare.

Upphovsmannens rätt att ekonomiskt utnyttja sitt verk innefattar en principiell ensamrätt att framställa exemplar av verket och att göra verket tillgängligt för allmänheten, t.ex. genom att framföra eller visa det offentligt och sprida exemplar av verket. Som framställning av exemplar anses bl.a. olika former av kopiering av verket.

Den som gör intrång i de rättigheter som lagen ger upphovsmän och andra rättighetshavare kan dömas till straff och förpliktas utge skadestånd.

Med begreppet datorprogram brukar man vanligen avse en serie mer eller mindre komplicerade instruktioner som behövs för att en dator skall kunna arbeta. Instruktionerna kan ha formen av s.k. källkod eller objektкод. Källkoden utgör förenklat uttryckt datorprogrammet i skriften, för det mänskliga ögat uppfattbar form och objektkoden innefattar programmet i maskinläsbar form.

Den tekniska utvecklingen på datorområdet och de stora summor som årligen investeras i framtagandet av alltmer sofistikerade datorprogram har medfört att frågan om rättsskyddet för programmen har tilldragit sig stor uppmärksamhet både nationellt och internationellt. Inom WIPO och

UNESCO har ett omfattande arbete utförts på området och slutsatsen av de 1988/89:LU34
överläggningar som hållits är att praktiskt taget alla industriländer med
marknadsekonomi antingen redan ger ett upphovsrättsligt skydd för dator-
program eller anser att ett sådant skydd bör ges. Ett flertal länder däribland
USA och Japan har också infört särskilda bestämmelser om datorprogram i
sin upphovsrättsliga lagstiftning och i många andra stater pågår lagstiftnings-
arbete med denna inriktning. Skyddet för datorprogram har även tagits upp
inom EG. I juni 1988 lade EG-kommissionen sålunda fram ett diskussionsun-
derlag – ett s.k. Green Paper – där bl.a. skyddet för datorprogram togs upp
till behandling i syfte att åstadkomma en harmonisering av EG-ländernas
lagstiftning på området. Härefter har kommissionen beslutat om ett utkast
till direktiv. Flera av EG:s medlemsländer har dock inte ansett sig kunna
avvakta resultatet av kommissionens överväganden utan har genomfört eller
lagt fram förslag till lagstiftning i frågan. Sålunda har Frankrike, Förbundsre-
publiken Tyskland och Storbritannien genomfört lagändringar som innebär
att datorprogram ges ett upphovsrättsligt skydd. I Danmark lades nyligen
fram ett förslag för Folketinget om ändring i den danska upphovsrättslagen. I
Finland och Norge pågår arbete med förslag till motsvarande ändringar.

I Sverige har upphovsrättsliga frågor med anknytning till datatekniken
övervägts av upphovsrättsutredningen, som i betänkandet (SOU 1985:51)
Upphovsrätt och datorteknik lade fram förslag rörande bl.a. skydd för
datorprogram och kretsmönster i halvledarprodukter (s.k. datachips).
Betänkandet har remissbehandlats. Den del av betänkandet som avsåg
datachips låg till grund för den år 1986 införda lagen (1986:1425) om skydd
för kretsmönster i halvledarprodukter (prop. 1986/87:49, LU 10, rskr. 65).
Återstående delar av betänkandet har lagts till grund för förslaget i den nu
aktuella propositionen.

I propositionen konstateras att datorprogram redan i dag kan utgöra en typ
av verk som faller inom tillämpningsområdet för upphovsrättslagen. I syfte
att klarlägga rättsläget föreslås ett förtydligande tillägg i 1 § upphovsrättsla-
gen av innebörd att som litterära verk i lagens mening anses också
datorprogram. Vidare föreslås att i upphovsrättslagen införs bl.a. särskilda
bestämmelser om datorprogram när det gäller kopiering för enskilt bruk
samt utlåning och uthyrning till allmänheten. Lagstiftningen föreslås träda i
kraft den 1 juli 1989, dvs. vid den tidpunkt då motsvarande ändringar i våra
nordiska grannländers upphovsrättslagstiftning avses träda i kraft.

I motion L18 av Göthe Knutson (m) framhålls att det visserligen finns vissa
datorprogram som är genuina konstnärliga verk men att de flesta av
programmen är av en helt annan typ och har mer anknytning till varuproduk-
tion än till konstnärligt skapande. Enligt motionären kan upphovsrättslagen
inte göras tillämplig på sistnämnda typ av datorprogram utan att avsevärda
tillämpningssvårigheter uppkommer. Motionären anser att tillämpningsom-
rådet för upphovsrättslagen inte bör utsträckas till andra typer av verk än
litterära och konstnärliga och att programvaruindustrin behöver en särskild
lagstiftning till skydd för sina produkter. I motionen yrkas (yrkande 1) avslag
på den i propositionen föreslagna ändringen i 1 § upphovsrättslagen och
införandet av en särskild bestämmelse som begränsar det upphovsrättsliga

skyddet för datorprogram till fall då verket i annan form åtnjuter skydd enligt 1988/89:LU34 upphovsrättslagen.

Utskottet vill för sin del understryka vad som inledningsvis berörts nämligen att stora ekonomiska värden står på spel vid framställningen av datorprogram. För dem som investerar i utvecklingen av nya programvaror är det självfallet angeläget att de kan få täckning för investeringskostnaderna genom att sälja sin produktion. Samtidigt förhåller det sig så att det är både enkelt och lönsamt att göra kopior av ett datorprogram som har samma kvalitet som originalet. Utan ett skydd mot att andra olovligen kopierar programmen och säljer kopiorna på marknaden skulle därför programvaruindustrin löpa stora risker för att den inte får avsättning för sina produkter i erforderlig mån. Till belysning härav kan nämnas att företrädare för den svenska programvaruindustrin nyligen har gjort gällande att förlusterna i Sverige på grund av olovlig kopiering av datorprogram årligen uppgår till 500 milj. kr. och att detta inkomstbortfall lett till att flera företag tvingats lägga ned sin verksamhet. Det är emellertid inte bara för programvaruindustrin som skyddet för datorprogram har betydelse. Den tekniska utvecklingen på många andra områden är numera i hög grad beroende av datatekniken, och samhället är därför beroende av att det skapas garantier för fortsatta datatekniska framsteg. Enligt utskottets mening är det således angeläget att det finns ett tillfredsställande rättsskydd för datorprogram.

Som ovan berörts ger upphovsrättslagen skydd åt inte bara vad som kan anses utgöra litterära och konstnärliga verk i snäv bemärkelse utan också åt en mängd andra alster av andligt skapande som vetenskapliga och beskrivande framställningar, kartor, ritningar m.m. Vad upphovsrätten skyddar är inte idén som sådan bakom verket utan själva den utformning vilken idén givits. I enlighet härmed är också grundtanken bakom upphovsrätten att det andliga skapandet skall skyddas oavsett vilken form det tar sig. I likhet med departementschefen anser utskottet att datorprogram otvivelaktigt kan vara uttryck för mänskligt andligt skapande, för vilket det krävs en hög grad av kunskap, förmåga till logiskt tänkande och intuition. Vad som skiljer programmen från andra former av verk är att de inte är avsedda att förmedla känsloupplevelser, information o.d. till människor utan avsikten med programmen är att de skall ge instruktioner till en dator. Denna skillnad är emellertid betydelselös i upphovsrättsligt avseende. Utskottet delar därför departementschefens uppfattning att det inte råder något tvivel om att datorprogram kan utgöra en typ av verk i upphovsrättslig mening och därmed åtnjuta upphovsrättsligt skydd redan i dag.

Enligt utskottets mening kan det inte komma i fråga att vi i Sverige – såsom motionären föreslår – nu skulle kraftigt begränsa det upphovsrättsliga skyddet för datorprogram och därmed på ett viktigt ekonomiskt område avvika från den väg som flertalet andra industriländer redan slagit in på. Tvärtom är det angeläget att skyddet ytterligare byggs ut. Om datorprogram inte skyddas i Sverige på ett effektivt sätt är risken stor att svenska företag inte kan förvärva programvaror från utlandet och att vår svenska programvaruindustri inte skulle få något skydd utomlands för sin produktion, något som skulle få negativa konsekvenser på många samhällsområden. Härtill kommer att ett genomförande av motionärens förslag skulle innebära att vi inte längre

upprätthöll den rättslikhet som hittills rått på det upphovsrättsliga området mellan våra regler och många andra länders – särskilt de nordiska ländernas – regelsystem. Också från andra utgångspunkter finns det enligt utskottets mening starka skäl som talar mot motionärens förslag. Som framgår av vad utskottet ovan anfört torde sälunda en begränsning av det upphovsrättsliga skyddet till vissa uttrycksformer inte vara förenlig med grundtanken bakom upphovsrättslagen. Det kan också ifrågasättas huruvida en sådan begränsning kan genomföras utan att vi därmed bryter mot våra internationella åtaganden enligt främst Bernkonventionen om skydd för litterära och konstnärliga verk.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet att det i upphovsrättslagen slås fast att skyddet gäller också för datorprogram, och utskottet avstyrker därmed bifall till motion L18 yrkande 1.

Kopiering av datorprogram för enskilt bruk

Enligt 11 § upphovsrättslagen får enstaka exemplar av bl.a. offentliggjorda litterära verk framställas för enskilt bruk. Kopior som gjorts för enskilt bruk får inte utnyttjas för andra ändamål.

I propositionen föreslås att i 11 § upphovsrättslagen införs en särskild regel om att datorprogram i maskinläsbar form får kopieras endast under förutsättning dels att programmet är utgivet, dvs. att det i ett större antal exemplar spritts bland allmänheten, dels att den som utför kopieringen skall använda kopian för sitt enskilda bruk. Som förlaga för sådan kopiering får aldrig utnyttjas ett exemplar som används i näringsverksamhet eller i offentlig verksamhet.

I motion L16 av Rune Rydén (m) yrkas (yrkande 2) att den som använder ett datorprogram i sitt arbete skall ha rätt att göra en kopia av programmet för att kunna använda den vid arbete i bostaden. Enligt motionären är det för närvarande vanligt att sådan kopiering sker och kan förfarandet knappast anses drabba den som har rätten till programmet. Motionären påpekar också att det är principiellt olämpligt att införa regler när såsom fallet är med det föreslagna kopieringsförbudet efterlevnaden av dem inte kan övervakas.

Utskottet vill erinra om att den nuvarande regeln om exemplarframställning för enskilt bruk med åren har kommit att utnyttjas för en omfattande kopieringsverksamhet som inte kunde förutses när upphovsrättslagen infördes. Eftersom det generellt sett är betydligt mer lönsamt för enskilda att framställa kopior av datorprogram än av andra upphovsrättsligt skyddade verk finns det mycket som tyder på att utvecklingen kommer att bli densamma på programvaruområdet. I likhet med departementschefen anser utskottet därför att en begränsning av rätten till kopiering av datorprogram för enskilt bruk är påkallad. Den i propositionen föreslagna regeln får enligt utskottets mening anses utgöra en lämplig avvägning mellan de olika intressen som gör sig gällande i frågan, och utskottet är inte berett att såsom föreslås i motionen öppna en möjlighet för arbetstagare att kopiera program som de använder på sin arbetsplats. Även om en sådan möjlighet kan motiveras av praktiska skäl skulle den i väsentlig mån äventyra syftet med den föreslagna begränsningen av rätten till kopiering för enskilt bruk.

nämligen att förhindra kopiering av datorprogram på arbetsplatser. Ett tillgodoseende av motionärens önskemål skulle vidare innebära att det blev tillåtet att utan rättighetshavarens samtycke framställa kopior av de datorprogram som måste anses mest skyddsvärda, dvs. program med höga utvecklingskostnader som framställs i små serier. Med anledning av vad motionären anför vill utskottet understryka att den i propositionen föreslagna ordningen inte innebär att man inför ett förbud vars efterlevnad inte kommer att kunna övervakas. Det ligger nämligen i arbetsgivarens intresse att se till att de anställda inte olovligt kopierar datorprogram. Olovlig kopiering av datorprogram liksom av andra skyddade verk medför sålunda skadeståndskyldighet enligt reglerna i upphovsrättslagen, och denna skyldighet att ersätta rättighetshavaren åvilar i princip arbetsgivaren till följd av det principalansvar som gäller inom skadeståndsrätten. Också på kontraktsrättsliga grunder kan arbetsgivaren bli ersättningsskyldig för olovlig kopiering som hans anställda utför. När arbetsgivarens rättigheter att utnyttja programmet grundas på licensavtal löper han även risk att förlora rätten att använda programmet om de anställda olovligt kopierar det.

På anförda skäl tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till motion L16 yrkande 2.

Utlåning och uthyrning av datorprogram

Den ensamrätt som upphovsrättslagen ger innebär bl.a. att exemplar av verket inte får spridas utan upphovsmannens tillstånd. Spridningsrätten är emellertid inte oinskränkt. Enligt 23 § upphovsrättslagen gäller sålunda att bl.a. litterära verk sedan de utgivits fritt får spridas vidare genom exempelvis uthyrning eller utlåning. Eftersom datorprogram som har verkshöjd enligt propositionen skall anses som litterära verk kommer med stöd av 23 § exemplar av programmen att kunna lånas eller hyras ut utan upphovsmannens tillstånd. I propositionen föreslås att i det nämnda lagrummet införs en regel om att datorprogram i maskinläsbar form inte utan upphovsmannens samtycke får hyras eller lånas ut till allmänheten.

I motion L17 av Elisabeth Persson m.fl. (vpk) yrkas avslag på den föreslagna ändringen i 23 § upphovsrättslagen. Motionärerna anser att en möjlighet till uthyrning och utlåning av datorprogram är ett sätt att motverka inte önskvärd kopiering av programvaror. Vidare påpekas att utlåning av program kan stimulera intresset för datoranvändning och bidra till att utnyttjandet av datortekniken breddas. Lika litet som den fria bokutlåningen från bibliotek stört bokmarknaden anser motionärerna att en utlåning av datorprogram skulle påverka datamarknaden, detta särskilt som de specialkonstruerade och därför mest skyddsvärda programmen inte torde vara av intresse för allmänheten.

Utskottet kan inte dela motionärernas uppfattning att en möjlighet till utlåning och uthyrning av datorprogram kan bibehållas utan nackdelar för rättighetshavarna. Som framhålls i propositionen kan exempelvis offentlig utlåning från bibliotek utgöra underlag för en omfattande enskild kopicframställning. Erfarenheterna visar också att en möjlighet till fri utlåning och uthyrning kan komma att utnyttjas yrkesmässigt och på ett inte avsett sätt för

att ge enskilda personer möjlighet att kopiera skyddade verk. Utskottet vill härvidlag hänvisa till att uthyrning av grammofonskivor i början av 1980-talet på kort tid kraftigt ökade i omfattning. Det kunde på goda grunder antas (se LU 1981/82:21 och 1982/83:11) att flertalet av dem som hyrde grammofonskivorna uppenbarligen gjorde det i syfte att spela över verken till kassettband. Mot den bakgrunden beslöt riksdagen år 1982 på förslag av regeringen att uthyrning av musikaliska verk inte fick ske utan rättighetshavarnas tillstånd (prop. 1982/83:40, LU 11). Enligt utskottets mening finns det en beaktansvärd risk för en liknande utveckling om uthyrning och utlåning av datorprogram släpps fritt. Det bör vidare beaktas att en utlåningsrätt inte kan inskränkas till blott vissa mer allmänt förekommande och kanske mindre värdefulla program utan kommer att omfatta också mer skyddsvärda produkter. I likhet med departementschefen anser utskottet därför att uthyrning och utlåning av datorprogram till allmänheten kan motverka syftet med den föreslagna ändringen i fråga om rätten till kopiering för enskilt bruk. Utskottet vill i sammanhanget understryka att den i propositionen föreslagna ändringen inte innebär att utlåning av datorprogram mellan exempelvis vänner eller arbetskamrater blir otillåten utan endast att organiserad utlånings- eller uthyrningsverksamhet blir förbjuden om inte rättighetshavaren lämnat sitt samtycke. På anförda skäl tillstyrker utskottet bifall till propositionen i aktuell del och avstyrker bifall till motion L17.

Myndigheters datorprogram

Upphovsrättslagen omfattar inte bara verk som skapas av privatpersoner utan också alster som arbetstagare framställer i sin tjänst vare sig de är offentlig- eller privatanställda. Det innebär att handlingar som upprättas hos myndigheter kan skyddas enligt upphovsrättslagen om de har verkshöjd. För att motverka att nackdelar från allmän synpunkt uppkommer av en sådan ordning har särskilda regler om allmänna handlingar ansetts erforderliga. I upphovsrättslagen delas myndigheters handlingar in i tre kategorier. Enligt 9 § upphovsrättslagen undantas vissa typer av handlingar som upprättas hos myndigheter helt från upphovsrätt. Till denna kategori hör författningar, beslut och yttranden samt officiella översättningar av dem. I 24 § första stycket upphovsrättslagen finns en uppräknning av vissa särskilda handlingar som inte omfattas av 9 § och beträffande vilka vanliga upphovsrättsliga regler gäller. Till denna kategori handlingar hör bl.a. officiella kartor, tekniska förebilder, verk som är resultatet av vetenskaplig forskning och verk av vilka exemplar tillhandahålls allmänheten genom myndighetens försorg i samband med affärsmässig verksamhet. Den tredje kategorin handlingar slutligen omfattar alla andra verk som innefattas i begreppet handlingar upprättade av myndighet. Sådana verk får enligt 24 § återges utan upphovsmannens samtycke men hans ideella rätt skall respekteras. I 24 a § finns en särskild regel som tillkommit för att garantera att offentlighetsprincipen inte träds för när. Även om en handling till fullo skyddas av upphovsrätten gäller sålunda att upphovsrätten inte får hindra att handlingen tillhandahålls allmänheten i den ordning som 2 kap. tryckfrihetsförordningen stadgar.

I propositionen föreslås att 24 § första stycket upphovsrättslagen ändras så

att datorprogram kommer att ingå i den kategori av verk hos myndigheter som åtnjuter fullt upphovsrättsligt skydd.

I motion L18 av Göthe Knutson (m) kritiseras den föreslagna ordningen. Motionären anser att någon upphovsrätt till datorprogram som används vid myndighetsutövning inte bör föreligga och hänvisar till att det skulle strida mot 11 kap. 6 § regeringsformen om enskild person skulle tillerkännas rätten till sådana program. I motionen yrkas (yrkande 2) att 9 § upphovsrättslagen ändras så att datorprogram för myndighetsutövning som skapats av en tjänsteman undantas från upphovsrätt. Vidare tar motionären upp frågan om möjligheterna för staten att överlåta rätten till datorprogram. Motionären påpekar att de tidigare myndigheterna DAFA och Stockholms datamaskincentral för högre undervisning och forskning (QZ) numera drivs i bolagsform samt att de fortfarande använder program som utvecklats i myndighetsregi. Enligt motionären har emellertid staten kvar äganderätten till programmen och kan överlåta den till andra företag. Motionären anser att staten inte alls bör kunna överlåta upphovsrätten till något bolag eftersom upphovsrätt inte skall gälla i fråga om statens handlingar enligt 9 §. I motionen yrkas (yrkande 5) att det anförda ges regeringen till känna.

Utskottet kan för sin del ansluta sig till departementschefens uppfattning att datorprogram som skapats hos myndigheter bör ges ett upphovsrättsligt skydd. Liksom fallet är på den privata sektorn är datorprogram som tas fram av myndigheter ofta resultatet av ett omfattande arbete och stora investeringar. Det finns därför behov av skydd mot att programmen obehörigen utnyttjas och detta gäller oavsett om programmen används vid myndighetsutövning eller inte. Någon klar gräns mellan program som skapas för myndighetsutövning och andra typer av program torde för övrigt inte finnas. Samma program kan hos en myndighet utnyttjas vid myndighetsutövning och hos en annan för ett helt annorlunda ändamål. Det av motionären föreslagna undantaget i fråga om datorprogram för myndighetsutövning skulle därför kunna medföra svåra gränsdragningsproblem. Några hinder mot att myndigheters datorprogram generellt ges ett upphovsrättsligt skydd med hänsyn till den av motionären åberopade bestämmelsen i regeringsformen kan enligt utskottets mening inte anses föreligga. I paragrafen föreskrivs – såvitt nu är av intresse – att förvaltningsuppgift kan överlämnas till bolag, förening, samfällighet, stiftelse eller enskild individ. Innefattar uppgiften myndighetsutövning skall det dock ske genom lag. Att en enskild tjänsteman i princip kan ha upphovsrätten till ett datorprogram som används av myndigheten innebär emellertid inte att någon förvaltningsuppgift överlämnats till honom. Det bör i anslutning här till påpekas att som ovan redovisats upphovsrätten inte innebär hinder mot att datorprogram tillhandahålls allmänheten i enlighet med bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen. Utskottet kan av angivna skäl inte ställa sig bakom motionärens förslag till ändring av 9 § upphovsrättslagen. I enlighet härmed kan utskottet inte heller tillstyrka att riksdagen gör något sådant uttalande som begärs i motionen.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till propositionen i förevarande del och avstyrker bifall till motion L18 yrkandena 2 och 5.

Som inledningsvis angivits kan upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk endast tillkomma de fysiska personer som skapat verken och juridiska personer kan således inte ursprungligen förvärva upphovsrätten. Upphovsmannen kan emellertid genom avtal överlåta upphovsrätten till en juridisk person eller någon annan. Några särskilda regler beträffande upphovsrätten till verk som skapas i anställningsförhållanden finns inte i upphovsrättslagen.

I propositionen framhålls att det i anställningsförhållanden förekommer att parterna inte uttryckligen har avtalat om vad som skall gälla i fråga om rätten till datorprogram som arbetstagaren har skapat i sin anställning. Man får då enligt departementschefen försöka utröna parternas vilja och uppfattning med stöd av olika omständigheter. Till dessa hör bl.a. avsikten med anställningen och praxis i den bransch det gäller. Rent allmänt torde beträffande de ekonomiska rättigheterna gälla, fortsätter departementschefen, att verk som är tillkomna i tjänsten får utnyttjas av arbetsgivaren i hans normala verksamhet och i den omfattning som någorlunda säkert kunde förutses när verket tillkom.

I anslutning till dessa uttalanden påpekar departementschefen att den proposition i ämnet som framlagts i Danmark innehåller en bestämmelse om att rätten till datorprogram skall övergå till arbetsgivaren om inte annat avtalats. Enligt departementschefen torde ett liknande förslag komma att läggas fram i Finland och finns det en motsvarande presumtionsregel i EG-kommissionens direktivutkast. Någon lagreglering av frågan planeras däremot inte i Norge. För egen del ser departementschefen inte någon anledning att ingripa med lagstiftning i en så utpräglad intressefråga som det här rör sig om. Hennes uppfattning är att det även i fortsättningen bör ankomma på parterna att avtala om vad som skall gälla beträffande rätten till datorprogram som har skapats i anställningsförhållande.

Departementschefens inställning i frågan kritiseras i motionerna L15 av Allan Ekström (m), L16 av Rune Rydén (m) och L18 av Göthe Knutson (m). Motionärerna hävdar att det inom databranschen är praxis att rätten till datorprogram redan genom själva anställningsavtalet övergår från arbetstagaren till arbetsgivaren. Motionärerna anser att denna praxis nu bör lagfästas genom att det i upphovsrättslagen införs en presumtionsregel av innebörd att upphovsrätten till datorprogram övergår till arbetsgivaren såvida annat inte avtalats. Enligt motionärerna är en sådan bestämmelse motiverad med hänsyn både till vikten av att det inom databranschen inte råder någon oklarhet om vem rättigheterna till programmen tillkommer och till angelägenheten av att svensk lagstiftning anpassas till utvecklingen inom EG och i andra länder. Motionären i motion L18 framhåller härutöver att uttalandena i propositionen innebär ett ingrepp i rättstillämpningen. I motionerna L15 och L16 (yrkande 1) yrkas att den angivna presumtionsregeln införs i upphovsrättslagen. I motion L18 yrkas att riksdagen dels som sin mening skall ge regeringen till känna att hittills i praxis tillämpad presumtionsregel inte skall anses upphävd eller på annat sätt ändrad genom de föreslagna ändringarna i upphovsrättslagen (yrkande 3), dels hos regeringen anhåller

Synpunkter, liknande dem som kommit till uttryck i motionerna, har framförts av dem som inför utskottet företrätt vissa statliga myndigheter och näringslivsorganisationer. Därvid har särskilt understrukits betydelsen av att nuvarande praxis i fråga om rätten till datorprogram i anställningsförhållanden upprätthålls.

Med anledning av de synpunkter som sålunda anförts vill utskottet framhålla att departementschefens uttalanden i propositionen om vad som för närvarande gäller i fråga om upphovsrätten i anställningsförhållanden speglar vad som generellt sett får anses vara rättsläget på hela det upphovsrättsliga området. Mellan olika branscher kan emellertid praxis variera och även vara mer eller mindre väl utvecklad. Både av motionärerna och av dem som företrätt inför utskottet har gjorts gällande att det på datorprogramområdet råder en fast praxis att upphovsrätten övergår till arbetsgivaren i och med anställningsavtalet. Utskottet anser sig inte för egen del kunna göra något uttalande om i vilken utsträckning arbetsgivaren har rätt att förfoga över de datorprogram som hans anställda skapar i tjänsten. Utskottet vill däremot slå fast att propositionen inte innehåller något förslag till lagreglering av den aktuella frågan och att ett genomförande av de ändringar i upphovsrättslagen som föreslås därför inte kan påverka gällande ordning. Om parterna inte träffat något uttryckligt avtal om vad som skall gälla beträffande upphovsrättens övergång i anställningsförhållanden blir spörsmålet liksom hitintills att bedöma mot bakgrund av rådande praxis. Någon inverkan på den sedvana som kan ha utvecklats inom exempelvis programvaruindustrin när det gäller arbetsgivarens rätt till datorprogrammen får som nämnts inte de i propositionen gjorda uttalandena. Den oro som yppats för att rättsläget skulle förändras om förslagen i propositionen genomförs anser utskottet således vara obefogad.

Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att någon särskild presumptionsregel beträffande upphovsrätten till datorprogram som skapats av arbetstagare i vart fall för närvarande inte kan anses erforderlig. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att någon motsvarande bestämmelse inte införts i den lagstiftning som ger skydd åt en annan produkt inom dataindustrin, nämligen datachipsen, och att såvitt känt detta förhållande inte lett till negativa konsekvenser. Inte heller kan en presumptionsregel anses påkallad av hänsyn till vårt samarbete med EG. Enligt vad utskottet inhämtat har det bland EFTA-länderna rätt enighet om att någon anpassning i denna fråga inte är nödvändig. Skulle det i framtiden visa sig att avsaknaden av en uttrycklig regel om upphovsrätten till datorprogram i anställningsförhållanden leder till praktiska problem inom branschen eller i internationella rättsförhållanden får spörsmålet givetvis tas upp till förnyad prövning. Mot bakgrund av vad som anförts i propositionen utgår utskottet från att regeringen noga följer utvecklingen och tar de initiativ som kan anses erforderliga.

Enligt utskottets mening får motionärernas önskemål anses vara tillgodosedda i väsentlig mån genom det anförda och någon riksdagens ytterligare åtgärd med anledning av motionerna L15, L16 yrkande 1 och L18 yrkandena 3 och 4 är inte påkallad.

Utöver vad utskottet ovan anfört föranleder propositionen och motionerna inte några särskilda uttalanden från utskottets sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *skydd för datorprogram*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:L18 yrkande 1 antar det i proposition 1988/89:85 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk såvitt avser 1 §.

2. beträffande *kopiering för enskilt bruk*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:L16 yrkande 2 antar 11 § förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk,

3. beträffande *utlåning m.m. av datorprogram*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:L17 antar 23 § förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk.

4. beträffande *myndigheters datorprogram*

att riksdagen med avslag på motion 1988/89:L18 yrkandena 2 och 5 antar 24 § förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk,

5. beträffande *rätten till datorprogram i anställningsförhållanden*

att riksdagen dels med anledning av motion 1988/89:L18 yrkande 3 godkänner vad utskottet anfört, dels avslår motionerna 1988/89:L15, 1988/89:L16 yrkande 1 och 1988/89:118 yrkande 4 i den mån de inte tillgodoses genom vad utskottet hemställer,

6. beträffande *lagförslaget i övrigt*

att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk i den mån det inte omfattas av vad utskottet ovan hemställer.

Stockholm den 11 maj 1989

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Ewy Möller (m), Stina Eliasson (c), Elisabeth Persson (vpk), Lena Boström (s), Anita Jönsson (s), Charlotte Cederschiöld (m), Lola Björkquist (fp), Ulla-Britt Åbark (s) och Nic Grönvall (m).

Utlåning m.m. av datorprogram (mom. 3)

Elisabeth Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 7 börjar med "Utskottet kan" och på s. 8 slutar med "motion L17" bort ha följande lydelse:

Som utskottet ovan anfört är det angeläget att man motverkar att datorprogram obehörigen kopieras till nackdel för rättighetshavarna. Detta gäller särskilt sådana program som framställs i små serier för speciella ändamål och därför är särskilt skyddsvärda. För den breda allmänheten torde program av denna typ inte vara av intresse och det behöver enligt utskottets mening därför inte befaras att de – om nuvarande regel bibehålls – skall komma att bli föremål för någon uthyrnings- eller utlåningsverksamhet. När det däremot gäller datorprogram som har ett vidare användningsområde, t.ex. ordbehandlingsprogram, kan det finnas ett mera utbrett intresse av att de kan tillhandahållas genom utlåning eller uthyrning, detta särskilt som programmen ofta i handeln betingar ett pris som relativt få privatpersoner har råd att betala. Utskottet anser inte att man med ett bibehållande av möjligheten till fri utlåning och uthyrning behöver befara några negativa konsekvenser för programvaruindustrin. Som påpekas av motionärerna har sålunda den fria bokutlåningen inte stört bokmarknaden. Mot denna bakgrund anser utskottet inte att den i propositionen föreslagna regeln är påkallad. Härtill kommer att en möjlighet för allmänheten att hyra eller låna datorprogram kan stimulera till ett ökat intresse för datatekniken. Om datorprogram med bredare användningsområden blir lättare åtkomliga för enskilda människor avtar också behovet av kopieringsverksamhet och ytterligare en positiv effekt uppnås. På grund av det anförda kan utskottet inte ställa sig bakom propositionen i denna del utan tillstyrker bifall till motion L17.

dels att utskottets hemställan under moment 3 bort ha följande lydelse:

3. *beträffande utlåning m.m. av datorprogram*

att riksdagen med bifall till motion 1988/89:L17 avslår det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk såvitt avser 23 §,

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk

dels att 1, 11, 23, 24 och 27 §§ skall ha följande lydelse.

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 40 a, av följande lydelse,

dels att i lagen närmast före 40 a § skall införas en rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket, vare sig det utgör skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal, musikaliskt eller sceniskt verk, filmverk eller alster av bildkonst, byggnadskonst eller brukskonst eller kommit till uttryck på annat sätt.

Den som skapat ett litterärt eller konstnärligt verk har upphovsrätt till verket, vare sig det utgör skönlitterär eller beskrivande framställning i skrift eller tal, *datorprogram*, musikaliskt eller sceniskt verk, filmverk eller alster av bildkonst, byggnadskonst eller brukskonst eller *det har* kommit till uttryck på annat sätt.

Till litterärt verk hänföres karta, så ock annat i teckning eller grafik eller i plastisk form utfört verk av beskrivande art.

11 §

Av offentliggjort verk *må* enstaka exemplar framställas för enskilt bruk. Vad sålunda framställts *må* ej utnyttjas för annat ändamål.

Av offentliggjort verk *får* enstaka exemplar framställas för enskilt bruk. Vad sålunda framställts *får* ej utnyttjas för annat ändamål.

Vad i första stycket sägs medför ej rätt att för eget bruk låta annan framställa bruksföremål eller skulptur eller genom konstnärligt förfarande efterbilda annat konstverk, ej heller rätt att utföra byggnadsverk.

Den som med stöd av första stycket vill kopiera datorprogram i maskinläsbar form får göra detta endast för sitt enskilda bruk och bara under förutsättning att programmet är utgivet och att förlagan för kopieringen inte används i näringsverksamhet eller offentlig verksamhet. Kopiering får ej utnyttjas för annat ändamål.

¹ Senaste lydelse 1970:488.

23 §³

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare och visas offentligt. Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling.

Sedan ett litterärt eller musikaliskt verk har utgivits, får exemplar, som omfattas av utgivningen, spridas vidare och visas offentligt. Exemplar av musikaliska verk får dock inte utan upphovsmannens samtycke tillhandahållas allmänheten genom uthyrning eller annan därmed jämförlig rättshandling. *Detsamma gäller exemplar av datorprogram i maskinläsbar form. Sådana exemplar får inte heller utan upphovsmannens samtycke lånas ut till allmänheten.*

24 §⁴

Annan hos svensk myndighet upprättad handling än som avses i 9 § första stycket *må återgivas* utan upphovsmannens samtycke. Vad nu sagts gäller dock *icke* officiell karta, teknisk förebild, verk som framställts för undervisning eller utgör resultat av vetenskaplig forskning, alster av bildkonst, musikaliskt verk, diktverk eller verk, varav exemplar i samband med affärsverksamhet genom myndighets försorg *tillhandahålles* allmänheten.

Annan hos svensk myndighet upprättad handling än som avses i 9 § första stycket *får återges* utan upphovsmannens samtycke. Vad nu sagts gäller dock *inte* officiell karta, teknisk förebild, *datorprogram*, verk som framställts för undervisning eller utgör resultat av vetenskaplig forskning, alster av bildkonst, musikaliskt verk, diktverk eller verk, varav exemplar i samband med affärsverksamhet genom myndighets försorg *tillhandahålls* allmänheten.

Vad som muntligen eller skriftligen anföres inför myndighet eller i statlig eller kommunal representation eller vid offentlig överläggning om allmänna angelägenheter *må* likaledes återgivas utan upphovsmannens samtycke; dock att utlåtanden, såsom bevis åberopade skrifter och dylikt *må* återgivas allenast i samband med redogörelse för mål eller ärende vari de förekommit och i den omfattning som betingas av ändamålet med redogörelsen. Upphovsman äger ensam utgiva samling av sina anföranden.

27 §

Upphovsrätt *må*, med den begränsning som följer av vad i 3 § sägs, helt eller delvis överlätas.

Överlåtelse av exemplar innefattar *icke* överlåtelse av upphovsrätt. I fråga om beställd porträttbild äger upphovsmannen dock *icke* utöva sin rätt utan tillstånd av beställaren eller, efter dennes död, av hans efterlevande make och arvingar.

³ Senaste lydelse 1982:1059.

⁴ Senaste lydelse 1973:363.

Beträffande överlåtelse av upphovsrätt i vissa särskilda avseenden stadgas i 30–40 §§; dock skola nämnda bestämmelser tillämpas allenast i den mån ej annat avtalats.

Beträffande överlåtelse av upphovsrätt i vissa särskilda avseenden föreskrivs i 30–40 a §§. Dessa bestämmelser tillämpas dock endast i den mån ej annat avtalats.

Avtal om rätt att utnyttja datorprogram

40 a §

Överlåtelse av rätten att utnyttja ett datorprogram innefattar rätt att framställa sådana exemplar av programmet och göra sådana anpassningar i exemplaren som behövs för den medgivna användningen samt att framställa reservexemplar och exemplar som behövs från skyddssynpunkt. Sådana exemplar får inte utnyttjas för annat ändamål och får inte heller användas när rätten att utnyttja programmet har upphört.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1989.

Lagen tillämpas även på verk som har tillkommit före ikraftträdandet. Bestämmelserna i 40 a § tillämpas även på överlåtelser som har ägt rum före ikraftträdandet.